

Applying the Practices of Mahayana Bodhisattvas as the Guideline for Peaceful Society

Rattana Panyapa

Faculty of Education, Ubon Ratchathani Rajabhat University

Apinun Thaminlad

Chinese Program, Faculty of Liberal Arts, Kalasin University

Corresponding Author: rattana.p@ubru.ac.th

Received: September 16, 2021 Revised: October 1, 2021 Accepted: October 7, 2021

Abstract

The objectives of this article are to present the three principles of practice of Bodhisattvas in Mahayana Buddhism, namely, Mahajaturapanidhana, Trividhanasila, and Appamanya, and the results of a synthesis of the application of such principles for peace in society. Mahajaturapanidhana is the principle of great determination to help all beings, overcome desires, enlighten Buddha's Dharma, and achieve Buddhahood. Trividhanasila is the principle of dealing with oneself and others by protecting oneself from evil, virtuous conduct, and conducting beneficially for all beings. Appamanya consists of three principles for laying one's mind on the positive side, namely, goodwill towards others (metta), desire to help others (karuṇā), and rejoicing in the happiness of others (muditā), and ignorance with wisdom destroying prejudice and negative energy (upekkhā). These three great principles can be synthesized into four guidelines for living for a peaceful society, namely, 1. reaching the Buddha Dharma and practicing it with wisdom, 2. Cultivating evil and negative energies by controlling oneself in the course of charity and rejoicing in the success of others, 3. living for success as a personal goal and peace as a social goal, and 4. living in a way of compassion for others and self-control from negative energy, malice, and all cravings.

Keywords: Trividhanasila, Mahajaturapanidhana, Practice of Bodhisattvas, Appamanya

การประยุกต์ใช้หลักปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนา มหายานเป็นแนวทางแห่งสังคมสันติสุข

รัตนะ ปัญญาภา

สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

อภินันท์ ธรรมอินทร์ลาด

สาขาวิชาภาษาจีน คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Corresponding Author: rattana.p@ubru.ac.th

ได้รับบทความ: 16 กันยายน 2564 ปรับปรุงแก้ไข: 1 ตุลาคม 2564 ตอรับตีพิมพ์: 7 ตุลาคม 2564

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอหลักปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนา มหายาน 3 ประการ คือ มหาจตุรปณิธาน ตรีวิธานศีล และอัปปมัญญา และผลการสังเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักการดังกล่าวเพื่อเป้าหมายคือสันติสุขในสังคม มหาจตุรปณิธานถือเป็นหลักการแห่งความมุ่งมั่นอันยิ่งใหญ่ที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ เอาชนะกิเลส บรรลुพุทธธรรม และบรรลुพุทธภาวะ ตรีวิธานศีลเป็นหลักปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่น ด้วยการระวังไม่ให้เกิดความชั่วในตน ประพฤติแต่กุศลกรรม และประพฤติประโยชน์แก่สรรพสัตว์ ส่วนอัปปมัญญาเป็นหลักการเพื่อให้จิตอยู่ในด้านบวกด้วยการปรารถนาดีต่อผู้อื่น (เมตตา) ปรารถนาจะช่วยเหลือผู้อื่น (กรุณา) ยินดีในความสุขของผู้อื่น (มุทิตา) และวางใจได้ด้วยปัญญา ทำลายอคติและพลังงานลบได้ (อุเบกขา) ทั้ง 3 หลักการนี้สรุปเป็นแนวทางแนวทางดำรงตนเพื่อสังคมสันติสุขได้ 4 ประการ คือ 1. เข้าถึงแก่นพุทธธรรม ปฏิบัติตามด้วยปัญญา 2. สรรวมระวังกิเลสร้าย ยับยั้งชั่งใจ ไม่ลุอำนาจความอาฆาต อคติและพลังงานด้านลบ ควบคุมตนในครองแห่งกุศลกรรม ชื่นชมยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น 3. ประพฤติตนในวิถีทางที่เอื้ออาทรต่อผู้อื่นและไม่ทำให้สังคมเดือดร้อน ไม่ว่าจะกรณีใด และ 4. ดำเนินชีวิตโดยเล็งเป้าหมายส่วนตนและสังคมไปพร้อมกันเฉกเช่นพระโพธิสัตว์ กล่าวคือเป้าหมายส่วนตนก็สำเร็จ ในขณะที่คนอื่น ๆ และสังคมพลอยได้รับประโยชน์จากความสำเร็จของตน

คำสำคัญ: ตรีวิธานศีล, มหาจตุรปณิธาน, หลักปฏิบัติของพระโพธิสัตว์, อัปปมัญญา

บทนำ

แนวคิดเรื่องความเป็นพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานมีความแตกต่างกัน ฝ่ายเถรวาท หมายถึง ผู้มุ่งบรรลุโพธิญาณบำเพ็ญบารมีเพื่อก้าวสู่โพธิญาณหรือการได้ตรัสรู้ในที่สุด แต่พระพุทธศาสนามหายาน กลับหมายถึง บุคคลที่บำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าหรือผู้ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต แต่เมื่อพิจารณาหลักการของพระโพธิสัตว์โดยทั่วไปมุ่งถึงการช่วยเหลือสรรพสัตว์ ให้พ้นความทุกข์ หมายถึงผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ดังที่ เสฐียร พันธงชัย (2542, หน้า 251) และ สุชีพ ปุญญานุภาพ (2541, หน้า 76) ให้คำนิยามในลักษณะเดียวกันว่า โพธิสัตว์ คือ ผู้ซึ่งอยู่ในโพธิ คือ ความรู้ หมายถึงผู้ที่เข้าถึงความเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ตามนิยามดังกล่าวนี้ จะพบว่า ลักษณะของพระโพธิสัตว์คือผู้ที่บำเพ็ญตนเพื่อก้าวสู่พุทธภาวะ ซึ่งตามหลักการของพระพุทธศาสนามหายานเชื่อว่า สรรพสัตว์มีโพธิจิตหรือพุทธภาวะอยู่ในตัว กล่าวคือ มีธาตุบริสุทธิ์อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทางสู่สภาวะแห่งการบรรลุธรรมนี้แฝงอยู่ เราอาจจะเรียกว่าโพธิจิตเป็นมูลรากเดียวกับพระพุทธภาวะ (องสร ภาณมธุรส (บ่าวเอ็ง), 2502, หน้า 42) อันเป็นศักยภาพแฝงหรือความสามารถในการบรรลุธรรมของสรรพสัตว์ ซึ่งมีอยู่อย่างเสมอภาค แม้แต่ปุถุชนที่ยังมีอวิชชาบดบังธรรมชาติแห่งพุทธะอยู่ ถ้าได้รับการขัดเกลาความมืดที่ปิดบังธรรมชาติแห่งพุทธะนี้ออกไปจะพบกับความสว่างแจ้งใสบริสุทธิ์แห่งจิตนี้เท่าเทียมกัน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561, หน้า 158) ตามทัศนะผู้เขียน พระโพธิสัตว์โดยนัยนี้ จัดอยู่ในธยานิโพธิสัตว์ เป็นพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมีบริบูรณ์ ครบถ้วนแล้ว และสำเร็จเป็นธยานิโพธิสัตว์ หรือพระโพธิสัตว์ในสมาธิโดยยั้งไว้อย่างไม่เสด็จเข้าสู่พุทธภูมิ เพื่อจะโปรดสรรพสัตว์ต่อไปอีกไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งรวมพระโพธิสัตว์สำคัญฝ่ายมหายานอยู่ด้วย กล่าวคือ เจ้าแม่กวนอิม หรือ พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ผู้มีคุณธรรมพิเศษคือ มหากรุณา (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, 2544, หน้า 247)

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนามหายานส่วนใหญ่แบ่งพระโพธิสัตว์ออกเป็น 2 ประเภท คือ มานุสีโพธิสัตว์ ได้แก่ มนุษย์ธรรมดาที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นพระโพธิสัตว์ ด้วยการปลุกมหากุณารูขี้นในตน และมีความมุ่งมั่นที่จะช่วยผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์และด้วยการไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และ อุตตรภาวโพธิสัตว์ คือ ผู้ที่เข้าถึงบารมีระดับที่ 6 เข้าถึงปัญญาในระดับหลุดพ้น (ปรีชาญาณ) ระดับนี้จึงเป็นภูมิคุ้มกันพิเศษผู้ที่บรรลุจะไม่ตกต่ำและหลังตายพระโพธิสัตว์ประเภทนี้ปฏิเสธที่จะเข้าถึงนิรวาณชนิดที่หนึ่ง อันจะทำให้ได้ต้องมามีปฏิสัมพันธ์กับโลก พระโพธิสัตว์เหล่านี้ยังคงทำหน้าที่อยู่ในสังสารวัฏ และกฎแห่งสังสารวัฏก็เป็นผลสะท้อนจากพระโพธิสัตว์ คำที่ใช้เรียกพระอุตตรภาวโพธิสัตว์อย่างเป็นทางการในคัมภีร์คือพระมหาสัตว์ (สัตว์ผู้ยิ่งใหญ่) เพื่อแสดงว่าท่านเป็นผู้ส่งส่งกว่าสัตว์โลกแห่งสังสารวัฏ ดังนั้น จึงมีการวาดภาพพระโพธิสัตว์ให้ประดับประดาด้วยเพชรอย่างเจ้าชายและสวมมงกุฎ 5 ชั้น (ชูมนัน, 2546, หน้า 82)

จากนิยามของพระโพธิสัตว์ดังกล่าว จะพบว่า มุ่งถึงการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อช่วยเหลือผู้ที่หลงผิดและเห็นผิด ตามแนวทฤษฎีปรัถนิยม อันเป็นระบบที่อุทิศเพื่อผู้อื่นจากกุศลจิตตามคติมหายานขึ้น ซึ่งมีแนวคิดรองรับ 3 ประการคือ 1) การเน้นเรื่องการช่วยเหลือผู้อื่น 2) ลักษณะของพระพุทธเจ้ากับโพธิ กล่าวคือ ความรู้หรือโพธิของพระพุทธเจ้าคือ ศูนย์ตา ซึ่งเป็นความจริงอันสูงสุด เป็นสภาวะของทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นปรีชาญาณ เป็นอไวยะ และ 3) การเน้นวิธีการหลุดพ้นด้วยศรัทธา ซึ่งจากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ทำให้เห็นพระโพธิสัตว์กลายเป็นอุดมคติในแบบทฤษฎีปรัถนิยม โดยสาเหตุข้อแรกมีผลต่อการบำเพ็ญธรรมของพระโพธิสัตว์ด้านความมีกรุณาโดยตรง ข้อที่สองเป็นเหตุให้ทุกคนเป็นพระโพธิสัตว์ได้ และมีผลต่อ

การบำเพ็ญธรรมของพระโพธิสัตว์ในด้านปรัชญา หรือแสดงความคิดเรื่องศุขนุตา ส่วนข้อที่สามมีผลต่อลักษณะของพระโพธิสัตว์หรือหน้าที่ของพระโพธิสัตว์รวมทั้งให้เกิดพระโพธิสัตว์ประเภทต่างๆ ด้วย (พระมหาพูนศักดิ์ วชิรวโส (กมล), 2559, หน้า 112-119)

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติตนของพระโพธิสัตว์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายคือความเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต พบว่า มีงานวิจัยที่กล่าวถึงหลักการนี้มากพอสมควร เช่น พระมหาสมยศ อภัยสุโต (เสนานุช) (2546, หน้า 129) พระสันติ สิทธิสมบุญ (ถ่ออาจ) (2554, หน้า 152) พระปรีชา เกียนกือ (โพธิ์เงิน) และคนอื่นๆ (2561, หน้า 4030 - 4040) ชานี แสงภักดี (2558, หน้า 70) Bannarujji, & Mahatthanadull (2018, หน้า 151-160) Oldmeadow (1997, หน้า 181-194) และ Ratnayaka (1985, หน้า 85-110) ทั้งในแง่ของหลักการความเป็นพระโพธิสัตว์และวิถีปฏิบัติตนของพระโพธิสัตว์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายคือความเป็นพระพุทธเจ้า ในบทความจึงขอเสนอหลักการปฏิบัติที่โดดเด่นและเป็นแนวทางที่มนุษย์ปุถุชนทั่วไปสามารถนำมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดสันติสุขของโลกใบนี้ได้อย่างแท้จริง 3 หลักการ คือ มหาจตุรปณิธาน ตรีวิธานศีล และ อัปปมัญญา ตามลำดับ โดยประเด็นหลักที่ต้องการนำเสนอคือ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ทั้งสามประการดังกล่าวในพระพุทธศาสนาหายานเป็นแนวทางในการปฏิบัติสำหรับมนุษย์เพื่อก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม

มหาจตุรปณิธาน: หลักการแห่งความมุ่งมั่นในการทำประโยชน์เพื่อพหุชน

พระโพธิสัตว์ตามแนวคิดพระพุทธศาสนาหายาน หมายถึง ผู้ที่มุ่งมั่นปรารถนาบรรลุพุทธภูมิ คือ ตั้งจิตขอเป็นพระพุทธเจ้าต่อไปในอนาคต ความปรารถนานี้เกิดจากการที่เล็งเห็นว่า การเกิดเป็นพระพุทธเจ้าเท่านั้นจึงจะสามารถช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริงและไม่จำกัด บุคคลที่มุ่งหวังจะเป็นพระพุทธเจ้าจะต้องมีจิตที่คิดช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์จริงๆ ไม่ใช่คิดว่าการเกิดเป็นพระพุทธเจ้าให้ผลตอบแทนที่สูงกว่า จะต้องไม่มีประโยชน์สุขส่วนตนใดๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งทำไม่ได้ง่ายๆ เลย (สร้อยญา วิภาชวาที, หอมหวล บัระภา, และกรรณิกา คำดี, 2561, หน้า 270) นอกจากนี้ โพธิสัตว์ยังมีทั้งอยู่ในเพศบรรพชิตและฆราวาส โพธิสัตว์ในเพศบรรพชิตเรียกว่า เนกขัมมโพธิสัตว์ ส่วนโพธิสัตว์ฆราวาสเรียกว่า เคหโพธิสัตว์ ซึ่งแบ่งแยกย่อยต่อไปได้อีกสองประเภท คือ โพธิสัตว์ที่ถือพรหมจรรย์โดยไม่ได้ออกบวชเรียกฆราวาสุมณี (จาริณี รัตน์บุรี, 2564, หน้า 48) ส่วนโพธิสัตว์ที่ยังบริโภคกามคุณจะไม่มีชื่อเรียกอื่นใดเป็นพิเศษ แต่ไม่ว่าจะเป็นโพธิสัตว์ในรูปแบบใดก็จะต้อง มีปณิธาน (ความตั้งใจ) ที่ยิ่งใหญ่สู่ประการ เรียกว่า มหาจตุรปณิธาน

1. จะละกิเลสทั้งหลายให้หมดสิ้น
2. จะศึกษาธรรมทั้งหลายให้ถ่องถ้วน (คือศึกษาให้หมดและแตกฉาน)
3. จะโปรดสัตว์ทั้งหลายให้หมด
4. จะบำเพ็ญตนให้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ (บรรลุพุทธภูมิ)

ก่อนที่จะเป็นพระโพธิสัตว์บุคคลที่ตั้งปณิธานว่า “จะขอเป็นพระพุทธเจ้า” ชื่อว่าได้ปลุกโพธิจิตขึ้นในตนแล้วกระนั้นยังอยู่ในขั้นตอนของการเตรียมตัวเท่านั้นเรียกว่า อธิมกต-จริยาวิหาร ในภูมินี้บุคคลจะบำเพ็ญภาวนาอย่างหนักจนเอาชนะความกลัวได้ ความกลัวดังกล่าว คือ กลัวการดำเนินชีวิต กลัวค่านินทาว่าร้าย กลัวความตาย กลัวทุกข์ และกลัวสังคมตำหนิ และแม้ว่าจะอยู่เหนือความกลัวเหล่านี้ได้แต่ยังสามารถถอยกลับไปสู่ภาวะของปุถุชนได้ตลอดเวลา เพราะกำลังปัญญาอ่อน แม้จะมีศรัทธาแก่กล้า

แต่จิตยังท้อแท้ บางครั้งละความพยายาม และสับสนแต่เมื่อคิดได้ สามารถกลับคืนสู่ปณิธานได้อีก (พระมหาสมจินต์ สมมปญโญ, 2543, หน้า 51-54) เมื่อจิตตั้งมั่นจนเข้มแข็งพอก็จะเข้าสู่ภูมิธรรมแรกของโพธิสัตว์ต่อไป (สมาลี มหณรงค์ชัย, 2546, หน้า 26) หลักมหาตศุปรณิธานข้างต้น อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์ (2551, หน้า 131-132) ได้อธิบายไว้ดังนี้

1. จักช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เพราะพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานมุ่งให้พิจารณาพระกรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีต่อสรรพสัตว์ การบำเพ็ญพุทธกิจตลอดพระชนม์ชีพ แสดงให้ประจักษ์ชัดถึงโพธิจิตที่ยิ่งใหญ่ (จิตที่ปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้า) เพื่อทำประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งปวง และความกรุณาที่ทรงมีต่อสรรพสัตว์ ทำให้พระโพธิสัตว์ทั้งหลายแสวงหาและค้นพบพระธรรม เพราะเล็งเห็นว่าตนเองและสัตว์ทั้งหลายกำลังจมอยู่ในห้วงทุกข์ และมีทุกข์คั่งอยู่เบื้องหน้านานาประการ พระโพธิสัตว์จึงมีปณิธานอันมั่นคงที่จะช่วยเหลือสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ด้วยใจกรุณา

2. จักตัดมวลกิเลสทั้งหลายให้ถึงที่สุด การจะช่วยเหลือโดยการทำประโยชน์แก่สรรพสัตว์ได้นั้น พระโพธิสัตว์จะต้องบำเพ็ญและพากเพียรในการดับกิเลส เนื่องจากแม้มีเพียงโพธิจิต แต่หากไม่ขัดเกลาและทำลายรากเหง้าของกิเลสทั้งหลายแล้ว ยากที่ความกรุณาของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์จะแผ่ไปสู่สัตว์โลกทั้งหลายได้ กล่าวคือ ไม่สามารถช่วยเหลือสรรพสัตว์ได้ตราบเท่าที่ตนเองยังไม่สิ้นกิเลส กิเลสทำให้มนุษย์ทำลายตนเองและทำลายผู้อื่น พระโพธิสัตว์เห็นถูกต้องตรงตามความเป็นจริง จึงมีปณิธานอันแน่วแน่จะทำลายกิเลสให้หมดสิ้นและพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้ทำลายกิเลสได้ด้วย เพื่อความสงบสุขของสังคมส่วนรวม เพราะสังคมส่วนรวมจะสงบสุขได้ก็ต่อเมื่อคนในสังคมช่วยกันกำจัดความชั่ว ส่งเสริมความดีทั้งที่มีในตนและในผู้อื่น

3. จักศึกษาพุทธธรรมให้จบสิ้น หมายถึง ศึกษาเล่าเรียนจนรู้แจ้งเห็นจริงทั้งหมดเพราะพระธรรมเป็นวิธีการหรืออุบายในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ เนื่องจากสรรพสัตว์ประกอบด้วยกิเลส การกำจัด กิเลสต้องอาศัยเครื่องมือที่จะขจัดให้หมดสิ้นไป พระพุทธธรรมเท่านั้นที่เป็นเหมือนอาวุธชั้นยอดซึ่งสามารถตัดกิเลสทั้งปวงให้หมดสิ้นไปได้ ประกอบด้วย 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายปหานคือ สิ่งที่ต้องละ ได้แก่ อกุศล บาป ทุจริตทั้งหลาย และฝ่ายภาวนา สิ่งที่ต้องบำเพ็ญ อบรมให้เกิดขึ้น ทำให้มีขึ้น ได้แก่ บุญกุศล สุจริต

4. จักบรรลุพุทธภาวะอันประเสริฐยิ่ง เพราะพุทธภาวะ กล่าวคือความเป็นพระพุทธเจ้า คือเป้าหมายสูงสุดของการเข้าสู่พุทธภูมิอันสมบูรณ์ เป็นความประเสริฐสูงสุดที่มนุษย์พึงพยายามพากเพียรบากบั่นให้ถึงพร้อมด้วยพุทธภาวะ เป็นอิสระจากความไม่รู้ (อวิชชา) ที่ครอบงำให้มีมม

อาจกล่าวได้ว่า ปณิธานทั้ง 4 ประการนี้เป็นเป้าหมายหรืออุดมคติสูงสุดของพุทธศาสนามหายาน เพราะเป็นคำสอนหลักหรือหัวใจของนิกายมหายาน เป็นทั้งแนวคิดทางปรัชญาและแนวทางปฏิบัติ ถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญของนิกายมหายาน เปรียบเสมือนหนทางภายในใจที่จะทำให้พุทธวิถิ (การปฏิบัติเพื่อหลุดพ้น) สืบทอดต่อไปอย่างไม่ขาดสาย และเปรียบเหมือนยานวิเศษที่จะบรรทุกสรรพสัตว์ให้ข้ามพ้นทะเลแห่งความทุกข์สู่ฝั่งแห่งความหลุดพ้นได้ (อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, 2539, หน้า 141-146) ปณิธานทั้ง 4 ข้อดังกล่าว อาจสรุปเป็น 1) ปณิธานในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ 2) ปณิธานในการเอาชนะกิเลสทั้งปวง 3) ปณิธานในการศึกษาธรรมะของพระพุทธเจ้าจนรู้แจ้งเห็นจริงในหลักธรรมนั้น และ 4) ปณิธานสูงสุดคือการเข้าถึงพุทธภูมิคือการได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า อันเป็นเป้าหมายสุดท้ายของพระโพธิสัตว์

ตรีวิธานศีล: ข้อปฏิบัติสำคัญสำหรับพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาหายาน

ตรีวิธานศีล หมายถึง ศีล 3 ประการ ซึ่งพระโพธิสัตว์ฝ่ายมหายานต้องสมาทานและปฏิบัติตนตามครรลองนี้ โดยสาระมีทั้งข้อที่งดเว้นและข้อปฏิบัติที่เป็นภาพรวมของพระโพธิสัตว์ (เศรษฐพงษ์ จงสงวน, 2548, หน้า 9) ได้แก่

1. สังวรสังคหศีล (摄律仪戒) ศีลคือ การสำรวมระวัง ได้แก่ การงดเว้นการประกอบอกุศลกรรมที่ผิดบัญญัติแห่งวินัย ข้อนี้มุ่งถึงสิ่งที่ควรเว้น คือ เว้นจากการประกอบอกุศลกรรม คือ ด้านที่เป็นบาปเลวร้าย ขัดแย้งต่อคุณงามความดี และแย้งต่อพระวินัยบัญญัติ ข้อนี้เป็นข้องดเว้น

2. กุศลธรรมสังคหศีล (摄善法戒) ศีลคือ การประพฤติเพื่อสงเคราะห์แก่กุศลธรรม ได้แก่ การประกอบอกุศลกรรมไม่ขาด คือ น้อมนำตนให้อยู่ในครรลองของกุศลกรรม อย่างเสมอดั้นเสมอปลาย ข้อนี้เป็นข้อปฏิบัติ

3. สัตวารณกริยาสังคหศีล (摄众生戒) ศีลคือ การประพฤติเพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ได้แก่ การบำเพ็ญประโยชน์แก่สรรพสัตว์ ข้อนี้เป็นข้อปฏิบัติในภาพรวมของพระโพธิสัตว์ที่เน้นให้ดำรงตนเพื่อประโยชน์สุขของสรรพสัตว์ในโลกโดยเสมอหน้า

หลักตรีวิธานศีลดังกล่าว สอดคล้องกับหลักความเพียรหรือการใช้ความพยายามที่ถูกต้อง (สัมมาวายามะ) หรือ สัมมัปปธาน (Sammāpādhāna) ในฝ่ายเถรวาทที่มุ่งให้พลังอำนาจในตนเพื่อทำลายสิ่งที่เลวร้ายในตนและสร้างสิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นในตน เมื่อปฏิบัติอย่างขยันขันแข็ง ทำจิตให้ผ่องแผ้ว ผ่องแผ้วนำจิตไปสู่สภาวะสมดุล หรือมีรสมาธิ (Madawela, Punjabi, Maha, Thera, 2011, p.33) ซึ่งจะพบว่า สังวรสังคหศีล สอดคล้องกับความเพียรพยายามการสำรวมระวังเรื่องจิตหรืออารมณ์ (สังวรปธาน: samvara-padhāna) กุศลธรรมสังคหศีลสอดคล้องกับความเพียรพยายามในการละกิเลสหรือสิ่งที่ไม่ดีงามในตนเอง (ปหานปธาน: pahāna-padhāna) ส่วนสัตวารณกริยาสังคหศีลสอดคล้องกับการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เกิดความเจริญอกด้านปัญญาตรัสรู้ (ภาวนापธาน: pahāna-padhāna) การรักษาคุณงามความดีที่สะสมไว้ไม่ให้เสื่อมถอย (อนุรักษนาปธาน: anurakkhanā-padhāna) (Khippapaṅṅko, T., 2020, p. 380) ดังจะเห็นได้จากตาราง

ตาราง 1 แสดงความสอดคล้องของหลักตรีวิธานศีลกับหลักสัมมัปปธาน 4

ตรีวิธานศีล	สัมมัปปธาน 4
1. สังวรสังคหศีล (摄律仪戒) ศีลคือ การสำรวมระวัง ได้แก่ การงดเว้นการประกอบอกุศลกรรม	1. สังวรปธาน: ใช้ความเพียรระวังไม่ให้เกิดอกุศลธรรม หรือความยึดมั่นถือมั่นภายในตน เข้าใจธรรมชาติของอุปสรรคที่เกิดขึ้นในจิตใจและสำรวมระวังไม่ให้กิเลสเกิดขึ้นทางประสาทสัมผัส กล่าวคือ อินทรีย์สังวร 2. ปหานปธาน: ใช้ความเพียรพยายามในการละสิ่งที่เบียดอกุศลธรรมภายในจิตใจตน สามารถละวางสิ่งที่เบียดมาภายในจิตใจด้วยความเข้าใจในกฎอนิจจัง และใช้ความเพียรพยายามอย่างมีสติสัมปชัญญะ

ตาราง 1 แสดงความสอดคล้องของหลักไตรวิธานศีลกับหลักสัมปธาน 4 (ต่อ)

ไตรวิธานศีล	สัมปธาน 4
2. กุศลธรรมสังคหศีล (摄善法戒) ศีลคือ การประพฤดิเพื่อสงเคราะห์แก่ กุศลธรรม ได้แก่ การประกอบกุศลกรรมไม่ว่า	3. ภาวนาปธาน: ใช้ความเพียรในการบำเพ็ญหรือสร้าง กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น คือ เข้าใจและปฏิบัติ โภธิปักขิยธรรม 7 ประการ
3. สัตวารณกริยาสังคหศีล (摄众生戒) ศีลคือ การประพฤดิเพื่อประโยชน์ แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย	4. อนรักขนาปธาน: ใช้ความเพียรพยายามในการธำรง รักษาหรือป้องกันไม่ให้กุศลธรรมที่อยู่ในตัวหายไป ด้วยการบำเพ็ญโภธิปักขิยธรรม 7 ประการ การมี ไตรตรองอย่างมีรอบคอบ (โยนิโสมนสิการะ) ด้วยการสำรวม ระวังประสพการณ์ทางประสาทสัมผัส และการกัลยาณมิตร (Tan, 2004, p.15)

หลักไตรวิธานศีลข้างต้น จัดเป็นสิกขาบทพระโพธิสัตว์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน และถือเป็นหลักโพธิสัตว์มรรค คือ เส้นทางปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ ต่อหลักการนี้ พระมหาจิรศักดิ์ จิระมโ (แสงเงิน) (2555, หน้า 53-55) ได้แสดงทรรศนะว่า ได้ถูกกำหนดมาตรฐานมาจากสมัยเจ้าชายสิทธัตถะทรงผนวช ซึ่งในขณะนั้น เรียกพระองค์เองว่า “พระศากยโพธิสัตว์” ขึ้นต้น และพระองค์ทรงถือปฏิบัติในสิกขาบท มังสวิริติ เรียกว่า “ตบะศีลวัตร” โดยฝ่ายมหายานเรียกว่า “สิกขาบทโพธิสัตว์” โดยเน้นจุดสำคัญคือ การห้ามกินเนื้อสัตว์ทุกชนิด เพราะผู้ที่ปรารถนาความหลุดพ้นในสัตว์ทั้งหลายเสมอด้วยตน พระโพธิสัตว์ ย่อมไม่ประสงค์จะเห็นชีวิตอื่นถูกทำลายเพื่อการบริโภคหรือการใดทั้งสิ้น เพราะเป็นการปิดกั้นโอกาส ชีวิตเหล่านั้น และทำให้จิตของสัตว์ไม่ได้รับการพัฒนาต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังแฝงหลักกฎแห่งกรรมไว้ ประการหนึ่งคือ ความเป็นภราดรภาพในสังสารวัฏ กล่าวคือ トラบเท่าที่สรรพสัตว์ยังเวียนว่ายตายเกิด จิตแต่ละดวงย่อมสวดยวิบากในภพภูมิกำเนิดต่างๆ เปลี่ยนไปเรื่อยๆ สรรพสัตว์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับ พระโพธิสัตว์อาจจะเคยเกิดเป็นพ่อ แม่ ญาติ มิตรกันมาในอดีตภพชาติใดชาติหนึ่ง การกินเนื้อสัตว์ อาจจะเป็นการกินเนื้อญาติมิตรของตนในอดีตก็เป็นได้ เพราะฉะนั้นในลังกาวตารสูตรจึงมีข้อแสดง ให้เห็นว่า ผู้ที่กินเนื้อสัตว์ย่อมไม่กินเนื้อสัตว์ และยังระบุด้วยว่า อย่ากินเนื้อสัตว์อันจะทำให้เกิดความหวาดสะดุ้ง ในหมู่ประชาชน เพราะการกินเนื้อสัตว์นั้น ย่อมเป็นอุปสรรคต่อธรรมคือความหลุดพ้น การไม่กินเนื้อสัตว์นี้ เป็นเครื่องหมายของบัณฑิต (ชูชุกิ, 2560, หน้า 17)

อัปปัญญา: หลักการแห่งรักแท้ที่ไร้ขอบเขตของพระโพธิสัตว์

คำว่า อัปปัญญา มีความหมายถึง ความประมาณไม่ได้ ไม่มีขอบเขตหรือเขตแดน ในที่นี้ หมายถึง พระโพธิสัตว์จะต้องมีอัปปัญญา 4 (พรหมวิหาร 4) คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา แฝงไปสู่สรรพสัตว์อย่างเสมอหน้ากัน ไม่มีเขตแดนขวางกั้นระหว่างคนและสัตว์อื่น กล่าวคือ ทะลาย กำแพงเขตแดนขวางกั้นทุกประเภทได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสายพันธุ์ เชื้อชาติ หรือชนชั้นวรรณะ บางทีเรียกว่า สัมสัมเมท แปลว่า ทำลายเขตแดน เป็น เมตตาสัมสัมเมท, กรุณาสัมสัมเมท, มุทิตาสัมสัมเมท และ อุเบกขาสัมสัมเมท แปลว่าทำลายเขตแดน คือ แดนระหว่างตนกับผู้อื่น มีเมตตาต่อตนเอง ต่อคนที่รักตน ต่อคนที่ชังตน และต่อคนที่เฉยๆ ต่อตนอย่างเท่าเทียมกัน (ธานี แสงภักดี, 2558, หน้า 51) การทำ สัมสัมเมท ดังกล่าวนี้นี้ เป็นการทำลายเขตแดนให้ไม่มีเขา ไม่มีเรา ไม่มีคนที่รัก ไม่มีคนที่เกลียด เกิดความเป็น ผู้ที่มีจิตเสมอกันในชนทั้ง 4 คือ ในบุคคล 3 ที่กล่าวแล้วนี้ (ได้แก่ ศัตรู คนที่ไม่รักไม่เกลียด และคนที่รัก) และในตัวเองด้วย

การที่พระโพธิสัตว์ต้องอบรมจิตใจด้วยอัปมัญญา 4 หรือ พรหมวิหารธรรม 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา โดยแผ่ไปยังสรรพสัตว์ทั้งหลายไม่มีขอบเขตจำกัด ไม่มีประมาณ มีความเสมอกันในสรรพสัตว์นี้ ได้แก่

1. เมตตา: ความปรารถนาอยากให้ผู้อื่นเป็นสุข มีไว้เพื่อทำลายความพยาบาท
2. กรุณา: ความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มีไว้เพื่อละการเบียดเบียน
3. มุทิตา: ความยินดีในความมีสุขของผู้อื่น มีไว้เพื่อทำลายความริษยา และ
4. อุเบกขา: ความวางใจเป็นกลาง มีไว้เพื่อทำลายอคติหรือความลำเอียง (ชานี แสงภักดี, 2558, หน้า 51)

จะพบว่า หลักการทั้ง 4 ประการสอดคล้องกับพรหมวิหารธรรมในฝ่ายเถรวาท แต่มีหลักการบางอย่างเพิ่มเติมเพื่อเสริมให้การทำงานของทั้ง 4 ข้อ มีเป้าหมายชัดเจนขึ้น โดยอาจอธิบายด้วยตารางดังนี้

ตาราง 2 แสดงหลักการปฏิบัติและเป้าหมายของอัปมัญญา 4

หลักการ	หลักปฏิบัติ	เป้าหมาย
1. เมตตา	ความปรารถนาอยากให้ผู้อื่นเป็นสุข	มีไว้เพื่อทำลายความพยาบาท
2. กรุณา	ความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นพ้นทุกข์	มีไว้เพื่อละการเบียดเบียน
3. มุทิตา	ความยินดีในความมีสุขของผู้อื่น	มีไว้เพื่อทำลายความริษยา
4. อุเบกขา	ความวางใจเป็นกลาง	มีไว้เพื่อทำลายอคติหรือความลำเอียง

จากตาราง 2 จะพบว่า ความรักทั่วไปที่ปลื้มใจด้วยความใคร่ มีแต่จะส่งผลให้เกิดโทษ มีพลังอำนาจในการทำลาย ไม่ได้ก่อให้เกิดความสุขอย่างแท้จริง ส่วนความสุขเกิดขึ้นจากรักที่แท้นั้นมีพลังเยียวยาและแปรเปลี่ยนนำพาความหมายลึกลับมาสู่ชีวิต เมตตา (หรือ “ไมตรี” ในภาษาสันสกฤต) กรุณา มุทิตา และอุเบกขา (หรืออุเบกขาในภาษาสันสกฤต) องค์ประกอบทั้งสี่ประการรักแท้เรียกว่า อัปมัญญา (รัตนะ ปัญญาภา, 2563, หน้า 37) หมายถึงสิ่งที่ควรเผยแพร่สู่สรรพสัตว์อย่างประมาณการณ์ไม่ได้หรือหาประมาณไม่ได้ ไม่มีขีดจำกัด (พระพุทธโฆสเถระ, 2554, หน้า 513) อันจะนำไปสู่การระงับพยาบาทอันเป็นศัตรูสำคัญของเมตตา

ในส่วนของกรุณา ถือเป็นผลต่อเนื่องจากเมตตา คือ มีความปรารถนาอยากให้สรรพสัตว์พ้นจากความทุกข์หรือปัญหาทั้งปวง สะท้อนถึงหลักการเอาใจเขามาใส่ใจเราและอยากช่วยเหลือ ซึ่งเป้าหมายที่สามารถบรรลุเป็นผลพลอยได้ คือ การไม่เบียดเบียนผู้อื่น เมื่อพิจารณาไปถึงหลักมุทิตา คือ ความยินดีชื่นชมกับความสุขและความสำเร็จของผู้อื่น ซึ่งผลพลอยได้คือ การลดความเห็นแก่ตัว จิตใจสงบเบิกบาน และสามารถทำลายความอิจฉาริษยาอันเป็นกิเลสตัวร้ายในตัวได้ด้วย นอกจากนี้ ในส่วนของอุเบกขา อาจกล่าวได้ว่าเป็นเครื่องชี้วัดผู้มีหัวใจโพธิสัตว์ คือ ความมีใจเป็นกลางมีจิตราบเรียบเที่ยงตรงไม่เอนเอียง ไม่ให้ถูกอำนาจกิเลสมีความพอใจไม่พอใจเป็นต้นเข้าครอบงำ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555, หน้า 68) การวางใจเป็นกลางดังกล่าวนี้ ฝ่ายเถรวาท หมายถึง การวางเฉยไม่เอนเอียงด้วยอาการรักหรือชังดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา หากเห็นผู้อื่นเจริญในธรรมก็อนุโมทนาด้วย แต่ถ้าหากช่วยเหลืออะไรไม่ได้ จำเป็นจะต้องปลงว่าเป็นกรรมของสัตว์โลก แต่การวางใจเป็นกลางในทัศนะของมหายานนอกจากจะพิจารณาสิ่งทั้งหลายด้วยปัญญาแล้ว ยังหมายถึงการไม่ติดยึดในความดีของตนว่าได้ทำอะไรให้ใคร จะต้องวางใจให้เที่ยง พิจารณาให้เห็นกระทั่งว่าไม่มีทั้งตัวผู้รับและไม่มีทั้งตัวผู้ให้อะไร

กับใคร คือ วางเฉยที่ปัจจัยภายนอกและปล่อยวางที่เป็นปัจจัยภายในตัวของโพธิสัตว์นั่นเอง แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาหายานในเรื่องโพธิสัตว์ยาน อันหมายถึง ยานของพระโพธิสัตว์ผู้มีน้ำใจกว้างขวาง ประกอบด้วย พระมหากรุณาในสรรพสัตว์ ก้าวล่วงอหังการ จึ่งกล่าวได้ว่าโพธิสัตว์ยานเป็นการสร้างเหตุอันมีพุทธภูมิเป็นผล (ผาสุก อินทรารุช, 2543, หน้า 47) เป็นแนวทางที่พระโพธิสัตว์ใช้สร้างบารมีด้วยการช่วยสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์เพื่อเป้าหมายสูงสุดคือพุทธภูวณนั่นเอง

ตามหลักการนี้ การพัฒนาแรงจูงใจตามหลักมหายานที่แท้จริงเรียกว่า การสร้างโพธิจิต จิตแห่งการตรัสรู้หรือจิตที่ตื่นรู้ โพธิจิตนี้เป็นผลจากความเห็นอกเห็นใจอย่างลึกซึ้ง(กรุณา)ในความทุกข์ของผู้อื่น ด้วยแห่งโพธิจิตนี้ ผู้ปรารถนาจะพ้นความทุกข์ยากย่อมปรารถนาที่จะคลายความเศร้าโศกที่ตนมี ผู้ปรารถนาความสุขอย่าได้ละการตื่นรู้ของจิต เพราะถ้าจิตตื่นรู้ในตนเป็นสัตว์ร้ายจะถูกจองจำในเรือนจำ ผู้เป็นบุตรของตถาคตเป็นที่เคารพสักการะในโลกของเทวดาและมนุษย์ จึงต้องมีความเมตตาเป็นพื้นฐานและเป็นแรงกระตุ้น นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงอวยพรผู้คนและได้บรรลุนิพพานด้วยความเมตตากรุณาและชื่นชมยินดีในความสันติสุขของโลกที่ดำรงอยู่ และพระองค์ไม่ประสงค์ปรินิพพานเพราะความเมตตากรุณาที่จะให้สรรพสัตว์พ้นทุกข์ก่อน (Williams, 2008, p.195) และอภิปมัญญาทั้ง 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่แผ่ไปอย่างไม่มีประมาณในมนุษย์และสัตว์อย่างกว้างขวางสม่ำเสมอไร้ขอบเขตจะทำให้หน้าที่ในการข่มกิเลสร้ายในจิตใจ ได้แก่ พยาบาท ความขัดเคืองแค้นเคืองใจ ความเจ็บใจ ความคิดร้าย หรือผูกใจเจ็บ และคิดแก้แค้น วิหิงสา การเบียดเบียน การทำร้าย อคติ ความขิงเคียด ความไม่ยินดีด้วย ความริษยา และปฏิฆะ คือ ความขัดใจ แค้นเคือง ความขิงเคียด ความกระทบกระทั่งแห่งจิต หรือความหงุดหงิดด้วยอำนาจโทสะ ดังความปรากฏในพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาทที่ว่า เมตตาภาวนาจะนำไปสู่การลดละพยาบาท กรุณาภาวนาจะนำไปสู่การลดละวิหิงสา มุทิตาภาวนาจะนำไปสู่การลดละอริ และอุเบกขาภาวนาจะนำไปสู่การลดละปฏิฆะ

บทสรุป: การประยุกต์ใช้วัตรปฏิบัติของพระโพธิสัตว์มหายานเป็นแนวทางดำรงตนเพื่อสังคมแห่งสันติ

จากหลักการปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ตามแนวมหายานข้างต้น จะพบว่า หลักการทั้ง 3 ไม่ว่าจะเป็นมหาจุตรปณิธาน ตรีวิธานศีล และอภิปมัญญา เมื่อนำมาสังเคราะห์จะพบแนวทางสำคัญที่สามัญชนสามารถนำมาปฏิบัติให้เกิดผลลัพธ์ที่ประเสริฐที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินชีวิตในเบื้องต้น และผลลัพธ์สูงสุดคือสันติสุขทั้งภายในตนและสังคมในขณะเดียวกัน โดยทั้งสามหลักการสามารถสรุปเป็นหลักการประยุกต์เพื่อนำไปปฏิบัติสำหรับบุคคลทั่วไป ดังนี้

- 1. มหาจุตรปณิธาน อันเป็นหลักการแห่งความมุ่งมั่นอันยิ่งใหญ่** สามารถนำไปปฏิบัติโดยในเบื้องต้นควรมีปณิธานในการช่วยเหลือผู้อื่นทั้งในรูปนามธรรมและรูปธรรมเท่าที่ตนสามารถ ตามด้วยปณิธานในการระงับยับยั้งกิเลสร้ายในตัวเอง ควบคุมตนไม่ให้ทำร้ายผู้อื่น มุ่งเอาชนะตนเองเป็นหลัก ทำความเข้าใจในแก่นของหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและปฏิบัติตาม และให้วางเป้าหมายสูงสุดที่จะทำให้สำเร็จเหมือนพระโพธิสัตว์ มีเป้าหมายคือการบรรลุพุทธภาวะ โดยอาจจะถือเป็นแรงบันดาลใจในการดำรงเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดบางสิ่งบางอย่างที่แม้อาจจะยากเย็นเพียงใด จะพยายามไขว่คว้าและไปถึงด้วยความเพียรอันบริสุทธิ์

2. **ตรีวิธานศีล:** หลักปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งสามข้อสามารถประยุกต์มาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ดังนี้ สังวรสังคหศีล ประยุกต์ด้วยการสำรวมระวังไม่ให้เกิดความชั่วในตน กุศลธรรมสังคหศีล ประยุกต์ด้วยการประพฤติแต่กุศลกรรม คือ ดำรงตนในวิถีแห่งคุณธรรมและความดีงาม และ สัตตวารณกริยาสังคหศีล ประยุกต์ด้วยการประพฤติประโยชน์แก่สรรพสัตว์ เป็นประโยชน์สังคม ไม่เอาเปรียบผู้อื่น

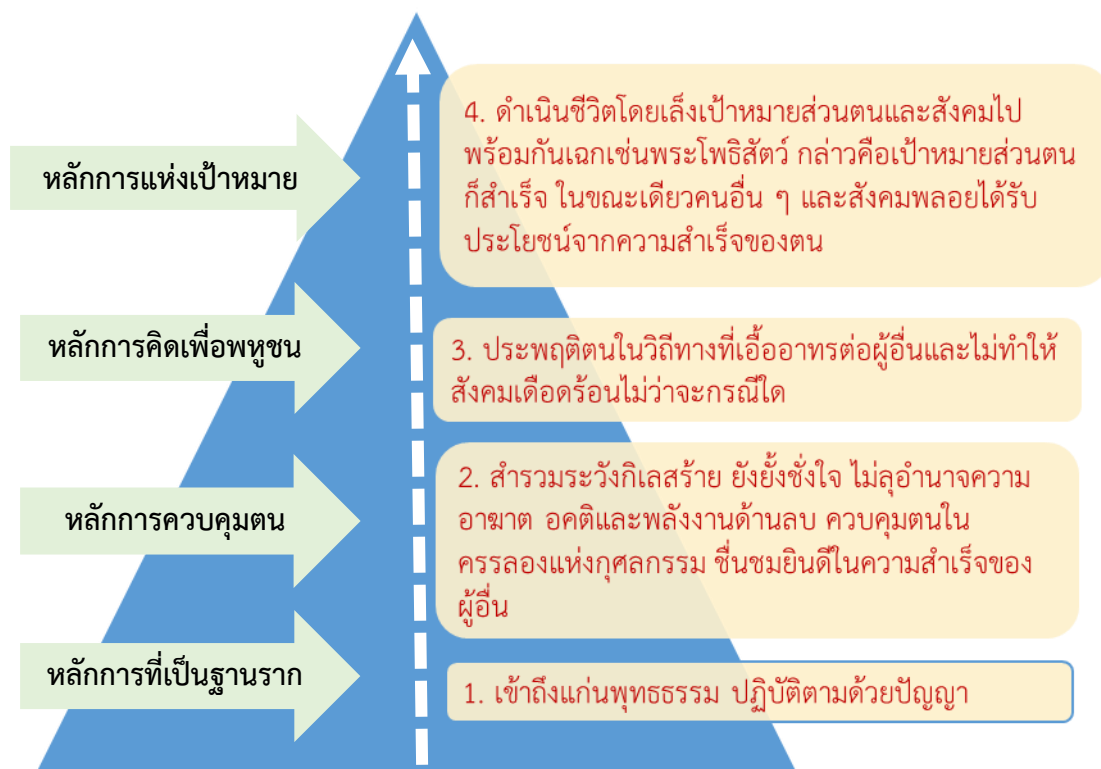
3. **อัปมัญญา:** หลักการเพื่อบำบัดจิตใจให้อยู่ในด้านบวกเสมอ โดยขอเมตตาให้จิตปรารถนาดีต่อผู้อื่น พยายามสลายความอาฆาตพยาบาทให้ลดลงหรือเหลือน้อยที่สุด ตั้งจิตกรุณา คือ ปรารถนาจะช่วยเหลือผู้อื่น สลายอหิงสา คือ การเบียดเบียนกัน แสดงความชื่นชมยินดีในความสุขของผู้อื่น สลายความอิจฉาริษยาตามหลักมูทิตา และเมื่อไม่สามารถควบคุมอะไรได้ ให้วางใจด้วยปัญญา ทำลายอคติและพลังลบอื่นๆ ให้ได้ตามหลักอุเบกขา

ในที่นี้ผู้เขียนจะขอสรุปเป็นรูปแบบการประยุกต์ใช้วัตรปฏิบัติของพระโพธิสัตว์มหายานเป็นแนวทางดำรงตนเพื่อสังคมแห่งสันติ ดังนี้

ตาราง 3 แนวทางการประยุกต์ใช้เป็นแนวทางดำรงตนเพื่อสังคมแห่งสันติ

วัตรปฏิบัติของ พระโพธิสัตว์มหายาน	แนวทางการประยุกต์ใช้เป็นแนวทางดำรงตนเพื่อสังคมแห่งสันติ
1. มหาจตุรปณิธาน - การช่วยเหลือสรรพสัตว์ - การเอาชนะกิเลสทั้งปวง - การรู้แจ้งพุทธธรรม - การบรรลุพุทธภาวะ	มหาจตุรปณิธาน : หลักการแห่งความมุ่งมั่นอันยิ่งใหญ่ 1. ตั้งปณิธานในการช่วยเหลือผู้อื่นทั้งในรูปนามธรรมและรูปธรรมเท่าที่ตนสามารถ 2. ตั้งปณิธานในการระงับยับยั้งกิเลสร้ายในตัวเอง มุ่งเอาชนะตนเองเป็นหลัก 3. ทำความเข้าใจในแก่นของหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและปฏิบัติตาม 4. การบรรลุพุทธภาวะ อาจจะเป็นแรงบันดาลใจในการดำรงเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดบางสิ่งบางอย่าง ที่แม้อาจจะยากเย็นเพียงก็จะพยายามไขว่คว้าและไปให้ถึงด้วยความเพียรอันบริสุทธิ์
2. ตรีวิธานศีล - สังวรสังคหศีล - กุศลธรรมสังคหศีล - สัตตวารณกริยาสังคหศีล	ตรีวิธานศีล: หลักปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่น 1. สังวรสังคหศีล: สำรวมระวังไม่ให้เกิดความชั่วในตน 2. กุศลธรรมสังคหศีล: ประพฤติแต่กุศลกรรม คือ ดำรงตนในวิถีแห่งคุณธรรมและความดีงาม 3. สัตตวารณกริยาสังคหศีล: ประพฤติประโยชน์แก่สรรพสัตว์ เป็นประโยชน์สังคม ไม่เอาเปรียบผู้อื่น
3. อัปมัญญา - เมตตา - กรุณา - มุทิตา - อุเบกขา	อัปมัญญา: หลักการเพื่อบำบัดจิตใจให้อยู่ในด้านบวกเสมอ 1. เมตตา: ปรารถนาดีต่อผู้อื่น สลายความอาฆาตพยาบาท 2. กรุณา: ปรารถนาจะช่วยเหลือผู้อื่น สลายอหิงสา คือ การเบียดเบียนกัน 3. มุทิตา: ชื่นชมยินดีในความสุขของผู้อื่น สลายความอิจฉาริษยา 4. อุเบกขา: วางใจได้ด้วยปัญญา ทำลายอคติและพลังลบอื่นๆ ได้

จากตารางข้างต้น เมื่อหมวดประเด็นจากหลักการใหญ่ทั้ง 3 ประการ อาจสรุปเป็นแนวทางเป็น 4 ประการ ตามภาพ ดังนี้

ภาพ 1 แนวทางการประยุกต์ใช้วัตรปฏิบัติของพระโพธิสัตว์มหายานเป็นแนวทางดำรงตนเพื่อสังคมแห่งสันติ

จากภาพจะเห็นได้ ถ้ามนุษย์เริ่มต้นด้วยหลักมหาจุตรปณิธาน คือ ความมุ่งมั่นอันยิ่งใหญ่ในการช่วยเหลือผู้อื่น ยับยั้งกิเลสร้ายในตัวเอง มุ่งเอาชนะตนเองเป็นหลัก ทำความเข้าใจในแก่นของหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและปฏิบัติตาม ตามด้วยหลักตรีวิธานศีล คือ การปฏิบัติต่อตนเองด้วยการสำรวมระวัง ไม่ให้เกิดความชั่วในตน ดำรงตนในวิถีแห่งความดีงาม ประพฤติประโยชน์แก่สรรพสัตว์ และวางจิตให้มีความปรารถนาดี ลดความอาฆาตพยาบาท ใช้หลักอหิงสาคือการไม่เบียดเบียนกัน ยินดีในความสุขของผู้อื่น และทำลายอคติพลังลบอื่นๆ ได้ หลักการเหล่านี้เมื่อถูกปลูกขึ้นในใจย่อมก่อให้เกิดสันติสุขแก่ตนเป็นเบื้องต้น และแผ่ขยายสันติสุขสู่ผู้อื่นในสังคมได้โดยอัตโนมัติ

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษา

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษานี้ คือ แนวทางการประยุกต์ใช้วัตรปฏิบัติของพระโพธิสัตว์มหายานเป็นแนวทางดำรงตนเพื่อสังคมแห่งสันติ ซึ่งประกอบด้วยแนวทางย่อย 3 แนวทาง คือ 1) มหาจุตรปณิธาน: หลักการแห่งความมุ่งมั่นอันยิ่งใหญ่ คือ ความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำโดยเอาผลประโยชน์ของสังคมเป็นที่ตั้ง 2) ตรีวิธานศีล: หลักปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่น คือ ความพยายามในการระงับความชั่วในตัวเอง ดำรงตนในวิถีแห่งคุณธรรม ประพฤติประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ 3) อัปมัญญา: หลักการเพื่อวางจิตให้อยู่ในด้านบวกเสมอ คือ ความเมตตา กรุณา พร้อมทั้งมุทิตา คือ ยินดีในความสุขของผู้อื่นหรือสังคม และอุเบกขา

คือ วางใจให้หนึ่งได้ด้วยปัญญา การปฏิบัติตามแนวทางนี้ได้ย่อมก่อให้เกิดสันติจากภายในตนสู่ภายนอก คือ สังคมได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

การประยุกต์ใช้วัตรปฏิบัติของพระโพธิสัตว์มหายานเป็นแนวทางดำรงตนเพื่อสังคมแห่งสันติ ตามผลการศึกษาจากบทความ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้สองระดับ คือ 1) ระดับบุคคล โดยปัจเจกบุคคลสามารถปฏิบัติตามหลัก มหาจุตรปณิธาน ตรีวิธานศีล และอปัมัญญา ตามหลักการประยุกต์ใช้ข้างต้นด้วยการจัดอกุศลจิตภายในตน ไม่อาฆาตพยาบาท ดำรงตนอยู่ในอุเบกขาธรรมได้อย่างมีดุลยภาพ เพื่อให้เกิดประโยชน์ส่วนตนและขยายผลจากการประพาสของตนให้ผู้อื่นรับรู้พร้อมยอมรับปฏิบัติตาม และ 2) ระดับองค์กรหรือสังคม เช่น วัดในพระพุทธศาสนา หรือ หน่วยงานทางสังคมอื่นๆ สามารถนำแนวทางนี้ไปเผยแพร่สู่ประชาชนที่ศรัทธาในการอุทิศตนเพื่อผู้อื่นเยี่ยงพระโพธิสัตว์ได้อีกทางหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

- ชูมนัน, อันส์ โวล์ฟกัง. (2546). **พุทธศาสนา (คำสอนและปรัชญา)**. สมหวัง แก้วสุฟอง, ผู้แปล. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชำนาญ แสงภักดี. (2558). **แนวคิดเรื่องโพธิสัตว์จรรยาในพระพุทธศาสนามหายาน**. สารนิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จาริณีรัตน์ รัตนบุรี. (2564, มกราคม-มิถุนายน). อหิงสชาติตามแนวพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์ลัทธิถนาคสูตร. **วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์**, 1(1), 44-56.
- ชูชุก, ไตเซต ไตตาโร. (2560). **คัมภีร์มหายาน ลัทธิถนาคสูตร** (พิมพ์ครั้งที่ 2). พระราชปริยัติกวี, ผู้แปล. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ผาสุข อินทราวุธ. (2543). **พุทธปณิธานฝ่ายมหายาน**. กรุงเทพฯ: อักษรสมัย.
- พระปริชา เกียนกือ (โพธิ์เงิน), และคนอื่นๆ. (2562, สิงหาคม). แนวทางการเสริมสร้าง ความเป็นโพธิสัตว์บนฐานจริยธรรมของพระพุทธศาสนามหายานตามแนวพุทธจิตวิทยา. **วารสารมหาจุฬานาครทรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, 6(8), 4030-4040.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2555). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย** (พิมพ์ครั้งที่ 33). กรุงเทพฯ: ผลิธีม.
- พระพุทโธสเถระ. (2554). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค** (พิมพ์ครั้งที่ 10). สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), ผู้แปล. กรุงเทพฯ: ธนาพรส.
- พระมหาจิรศักดิ์ จิระมโ (แสงเงิน). (2555). **ศึกษาโพธิสัตว์ศีลในพระพุทธศาสนามหายาน**. สารนิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพูนศักดิ์ วชิรวโส (กมล). (2559, มกราคม-มิถุนายน). ปรีชาญาณในพุทธปรัชญามหายาน. **วารสารศึกษาศาสตร์ มจร คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย**, 4(1), 112-119.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. (2543). **พระพุทธศาสนามหายานในอินเดีย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2544). **พุทธปรัชญา สารและพัฒนการ**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมยศ อาภาวุธ (เสนานุช). (2546). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง พระอวโลกิเตศวร โพธิสัตว์ (กวนอิม) ในพระพุทธศาสนามหายาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสันติ สิทธิสมบูรณ์ (ถ่ออาจ). (2554). **การศึกษาเปรียบเทียบการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัตน์ ปัญญาภา. (2563). **ถอดรหัสแนวคิดเพื่อชีวิตแนวพุทธ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วสิน อินทสระ. (2531). **สาระสำคัญแห่งปรัชญามหายาน**. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.

- เศรษฐพงษ์ จงสงวน. (2548). โปธิสัตว์ศีลฝ่ายคฤหัสถ์ในพระสูตรมหายาน. ใน เอกสารประกอบ
การสัมมนาเรื่อง “พระโพธิสัตว์ในโลกปัจจุบัน”. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2561). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**
(พิมพ์ครั้งที่ 31). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สรัญญา วิรัชชาติ, หอมหวล บัวระภา, และกรรณิกา คำดี. (2561, มกราคม-เมษายน).
ปัจจัยที่ก่อให้เกิดบุคลิกภาพพระโพธิสัตว์ในพุทธปรัชญา. **วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์**
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 35(1), 267-290.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2541). **พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา** (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ:
มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2546). **พุทธศาสนamahayan**. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- เสถียร พันธรั้ง. (2542). **พุทธประวัติมหายาน**. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- องสรภณมธุรส (บัวเอ็ง). (2502). **บรรพชาอุปสมบทวิธีอื่นนิกาย**. เสถียร โพธิ์นันทะ, ผู้แปล.
กรุงเทพฯ: สหวิทยาพานิชย์.
- อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. (2539). **พระพุทธศาสนamahayan** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย.
- อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. (2551). **พระพุทธศาสนamahayan**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Bannaruji, B., & Mahatthanadull, S. (2018, July-December). An Analytical Study of
Bodhisattva Concept in Mahāyāna Buddhism. **The Journal of the**
International Association of Buddhist Universities. 11(2), 151-160.
- Khippapañño, T. (2020). **Treasure Trove**. San Francisco: Northwood Drive.
- Madawela Punnañi Maha Thera. (2011). **Ariyamagga Bhavana The Sublime Eightfold**
Way Intermediate Retreat Tranquility of Mind. Kuala Lumpur: Uniprints
Marketing Sdn. Bhd.
- Oldmeadow, H. (1997, July-September). “Delivering the last blade of grass”: Aspects
of the Bodhisattva Ideal in the Mahayana. **Asian Philosophy**, 7(3), 181-194.
- Ratnayaka, S. (1985, July-December). The Bodhisattva Ideal of Theravada. **The Journal**
of the International Association of Buddhist Studies, 8(2), 85-110.
- Tan, P. (2004, January-December). The 4 Right Efforts or the Dynamics of Spiritual
Grow. **Living Word of the Buddha SD**, 10(2), 15.
- Williams, P. (2008). **Mahayana Buddhism: The doctrinal foundations**. New York:
Routledge.